

DARIUSZ BRZEZIŃSKI
Instytut Filozofii i Socjologii PAN
University of Leeds*

MYŚL SPOŁECZNA GEORGA SIMMLA W PERSPEKTYWIE WSPÓŁCZESNEJ TEORII I SOCJOLOGII KULTURY

Streszczenie

Refleksje Georga Simmla poświęcone kulturze są dziś bardzo często przywoływane na gruncie nauk społecznych i humanistycznych. Wiele z tych sądów uważa się za wyjątkowo innowacyjne, a wręcz prorocze względem rozpoznań wypracowywanych przez intelektualistów pod koniec XX i na początku XXI wieku. Biorąc to pod uwagę, dokonuję w niniejszym artykule zestawienia analiz autora *Filozofii pieniądza* ze współczesnymi pracami z dziedziny teorii i socjologii kultury. W pierwszej części tekstu zwracam uwagę na to, w jaki sposób refleksje Simmla dotyczące zależności między kulturą obiektywną i subiektywną, a także transcendowania jako immanentnej cechy jednostki, wpisują się w aktualne debaty poświęcone relacji między strukturą a sprawstwem. W kolejnej części odnoszę się do rozpoznań Simmla poświęconych fragmentaryzacji i indywidualizacji kultury oraz coraz większemu znaczeniu konsumpcjonizmu w życiu społecznym, wskazując na ich przydatność w analizach kultury współczesnej. W zakończeniu artykułu zamieszczam – obok podsumowania – ogólniejsze refleksje na temat znaczenia rozwiązań przyjętych przez Simmla w radzeniu sobie z wyzwaniami stojącymi przed teorią i socjologia kultury w XXI wieku.

Dr, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Zakład Socjologii Teoretycznej, ul. Nowy Świat 72,
00-330 Warszawa, e-mail: dariusz.brzezinski@ifispan.waw.pl,
<https://orcid.org/0000-0002-9978-9333>

* Visiting Research Fellow w School of Sociology and Social Policy na University of Leeds,
2018–2023.

Słowa kluczowe: Georg Simmel, teoria kultury, socjologia kultury, struktura, sprawstwo, (po)nowoczesność, fragmentaryzacja, indywidualizm, konsumpcjonizm

„Przedwczesne byłoby prorokowanie, ale jest prawdopodobne, że post-simmelizm okaże się filarem ostatecznego kształtu socjologii.”

Albion W. Small [1924: 353]

WPROWADZENIE

Tym, co spaja kilkudziesięcioletnią, niezwykle bogatą, a jednocześnie też bardzo różnorodną, twórczość Georga Simmla jest stały namysł nad problematyką kultury [Frisby, Featherstone 1997; Magala 1980: 50–79; Kucner 2011: 123–139]. Począwszy od jego zainteresowania pragmatyzmem i teorią ewolucji, poprzez koncentrację na teorii socjologicznej oraz studiach nad dziełami wybranych intelektualistów i artystów, aż po zwrot ku filozofii życia i metafizyce¹, refleksje poświęcone istocie zjawisk kulturowych, a także ich transformacjom, zajmowały w jego pracach wyjątkowe miejsce. Simmel nie tylko do nich wciąż wracał, ale uczynił z nich ramę analityczną dla innych rozpoznań. Sławomir Magala pisał w tym kontekście [1980: 51]: „Simmel nie był jedynym myślicielem, który punktem centralnym filozofii uczynił koncepcję kultury, ale należał do dosyć wąskiego grona twórców usiłujących wyjaśniać osobliwości odwiecznych pytań w filozofii opisem mechanizmu i funkcjonowania kultury, świata «zobiektywizowanych form»”. Dobrym tego przykładem jest sposób prowadzenia przez Simmla rozważań poświęconych relacji między światem natury i światem człowieka, indywidualizmem i wspólnotowością czy też wolicjonalnością i jej ograniczeniami [Simmel 2006, 2007a, 2007b]. W każdym z tych przypadków odwoływał się on do znaczenia i konsekwencji twórczej aktywności człowieka, określanej przez niego mianem „kulturywacji” [Simmel 2007a: 15–22]. Problematyka kultury była także fundamentem jego rozważań o bardziej socjologicznym charakterze. Stale towarzyszyła mu na przykład w jego szeroko zakrojonych refleksjach dotyczących odchodzenia tradycyjnych modeli życia na rzecz nowoczesnych sposobów organizacji świata społecznego. Godzi się tu przywołać choćby jego bardzo znane prace poświęcone społecznym konsekwencjom urbanizacji, znaczeniu mechanizmów rynkowych czy też zmieniającemu się podejściu do spędzania

¹ Podział twórczości Simmla przyjmuję tu za jego pierwszym biografem Maksem Frischeisen-Köhlerem [1919].

wolnego czasu [zob. Simmel 2006: 3–8, 114–134; 1997a]. Warto przy tym podkreślić, że prowadzone przez niego analizy tak filozoficznej, jak i socjologicznej natury przyczyniały się zwrotnie do ewolucji jego spojrzenia na istotę zjawisk kulturowych. Owa miała miejsce do samego końca jego twórczości, gdy wiele uwagi poświęcał kryzysowi kultury [Simmel 2007a: 73–81].

Rozważania Simmla dotyczące wzmiankowanej kategorii zostaną w niniejszym artykule zestawione z analizami prowadzonymi pod koniec XX i na początku XXI wieku na gruncie teorii i socjologii kultury². Moim celem będzie unaocznienie innowacyjności myśli autora *Filozofii pieniądza* w obu tych obszarach, a jednocześnie wskazanie na to, jaką inspiracją pozostaje ona dla współczesnych badaczy. W pierwszej części tekstu odniosę się do jego refleksji poświęconych zależności między kulturą obiektywną i subiektywną, a także dążeniu do „przekraczania granic” [Simmel 2006: 337] jako modalności bytu ludzkiego. Wpiszę je w ramy współczesnego dyskursu zogniskowanego na szukaniu najodpowiedniejszego ujęcia relacji pomiędzy strukturą i sprawstwem. W kolejnej części przywołam prace Simmla poświęcone kondycji kultury u progu XX wieku. Jego refleksje dotyczące coraz istotniejszego znaczenia, jakiego nabierały wówczas procesy indywidualizacji, fragmentaryzacji rzeczywistości społecznej i jej postępującej komodyfikacji, zostaną zestawione z dzisiejszymi rozpoznaniem dotyczącymi tych kwestii. W zakończeniu artykułu zastanowię się nad znaczeniem myśli Simmla dla wyzwań stojących obecnie przed teorią i socjologią kultury.

„Życie jest nieprzerwanym płynięciem i jednocześnie zamknięte jest w swoich nośnikach i treściach, uformowane wokół swoich centrów, zindywidualizowane; a zatem stanowi, patrząc z przeciwnej strony, zawsze ograniczony kształt, nieustannie pokonujący swoją ograniczoność. To właśnie jest istota jego kondycji.”

Georg Simmel [2007b: 24, 25]

TEORIA KULTURY GEORGA SIMMLA – MIĘDZY STRUKTURĄ A SPRAWSTWEM

Jednym z najczęściej poruszanych wątków we współczesnych socjologicznych rozważaniach nad kulturą jest kwestia relacji między strukturą i sprawstwem [zob. Mrozowski, Nowaczyk, Szlachcicowa 2013; Elder-Vass 2010]. Dyskurs

² W tekście odróżniam teoretyczne rozważania Simmla poświęcone istocie, genezie i dynamice kultury od prac, w których podjął się analizy zjawisk kulturowych w kontekście szerszej pojmowanych procesów społecznych. Pokazuję jednak też, że oba te aspekty refleksji nad kulturą wyraźnie się w jego twórczości przenikają.

ten rozwija się w ramach wyznaczonych przez dwa opozycyjne nurty, które – biorąc pod uwagę nomenklaturę zainspirowaną pracami Ann Swidler [2001; 1986: 273–286] – można określić jako „systemowe” i „repertuarowe” [Patterson 2014: 1–30; Griswold 2013: 76–78; Sewell 1999: 35–61]. Zwolennicy pierwszego z nich to między innymi reprezentanci orientacji funkcjonalistycznej i strukturalistycznej, czy też twórcy teorii cywilizacji. Łączy ich przekonanie, że system kulturowy jest nadrzędny wobec zachowań i wyborów jednostek i w znacznym stopniu je reguluje. Podejście to dominowało w socjologii do lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Wtedy to zaczęto coraz dobitniej podkreślać, że skierowanie tak znaczącej uwagi na struktury nie tylko nie pozwala adekwatnie wyjaśnić wielu fenomenów mających miejsce w świecie społecznym – takich jak choćby pluralizm, czy też zmienność kulturowa – ale także prowadzi do redukcjonistycznego ujęcia jednostki ludzkiej [Friedland, Mohr 2004; Bonnel, Hunt 1999; Pawliszczak 2011: 36–51]. Ujęcia „repertuarowe” kładą przeto nacisk na kwestię ludzkiej sprawczości. W ich ramach kultura stanowi zbiór heterogenicznych elementów, dostarczających jednostkom środków do działania w konkretnych sytuacjach. Spojrzenie to jednak także nie jest wolne od słabości. W jego krytyce podkreśla się między innymi nadmierną woluntarystyczność czy też niemożność wyjaśnienia faktu zbieżności celów i dążeń jednostek w obrębie danej grupy [Patterson 2003: 306–328; Griswold 2013: 78–81; Vaisey 2010]. Refleksja krytyczna dotycząca obu tych nurtów implikuje przeto konieczność ponownego przemyślenia relacji między strukturą a sprawstwem. Rezultatem tego są rozwijane w ostatnich dekadach koncepcje Margaret Archer [1988; 1995; 2013], Jeffrey C. Alexandra [2010], Williama Sewella Jr [2005: 124–127] czy Orlando Pattersona [2014: 1–30].

W tym kontekście wydaje się zasadny powrót do myśli Simmla, który już z górami stulecie temu w bardzo innowacyjny sposób podchodził do kwestii relacji między dwoma wskazanymi powyżej aspektami rzeczywistości kulturowej. Rozpoczynając analizę tych rozpoznań, odwołam się do stanowiska dwóch badaczy – Zygmunta Baumana i Ryszarda Nycza – którzy w konstruowaniu własnych teorii inspirowali się jego pracami. Pierwszy z nich w pochodzącej z 1999 roku przedmowie do drugiego wydania *Kultury jako praxis* napisał: „Georg Simmel był tym myślicielem, który – na długo przed chybionym i zakończonym fiaskiem wysiłkiem Parsonsa zmierzającym do uniknięcia paradoksu przez zredukowanie wizji kultury do jednego z dwóch jej nieodłącznych aspektów – przewidział daremność wszelkich tego rodzaju poczynań oraz dostrzegł potrzebę stworzenia takiej teorii kultury, która wyrażałaby naturalną ambiwalencję jej egzystencjalnego wymiaru i nie próbowałaby wyeliminować jej na gruncie teoretycznym ani by jej nie deprecjonowała, uznając za zwykły błąd metodologiczny” [Bauman

2012: 7]. Godzi się w tym miejscu zauważyć, że w rzeczonyj książce – napisanej na początku lat siedemdziesiątych XX wieku – Bauman także podjął się wysiłku znalezienia balansu między strukturą a sprawstwem. Prowadzona przez niego krytyka rozwijanych wówczas teorii reprezentujących zarówno paradygmat pozytywistyczny, jak i antypozytywistyczny, doprowadziła go do stworzenia koncepcji „kultury jako praxis”³, zaś istotną rolę w jej wytyczeniu odegrała między innymi myśl Georga Simmla. Autor *Płynnej nowoczesności* odwoływał się zresztą do jego prac przez wszystkie lata swej twórczości, zawsze podkreślając ich kompleksowość, wielowymiarowość i nowatorski charakter [zob. Bauman 1995: 19–44; 2009: 49, 50; Bauman 2000: 9, 10]. Na wypracowane tak przez Simmla, jak i Baumana ujęcie relacji między inwencją a konwencją – by skorzystać z nazewnictwa Roya Wagnera [1981] – powołał się drugi ze wzmiankowanych powyżej intelektualistów, Ryszard Nycz. W wydanej w 2017 roku książce pt. *Kultura jako czasownik* zaprezentował sposób rozumienia tej kategorii, uwydatniający jej kreatywne, sprawcze, czy też „działaniowe” funkcje⁴. Stwierdził [2017: 70]: „W nowoczesnej części historii tego czynnościowego rozumienia kultury rolę prawodawcy (a w każdym razie prekursora) przyznać należy Georgowi Simmlowi”. Nycz pisał w tym kontekście o stanowisku niemieckiego socjologa, zgodnie z którym funkcją twórczego działania jest aktualizacja potencjału tkwiącego w rzeczywistości [Simmel 2007a]. W dalszej części swych analiz podkreślił jednak również znaczenie drugiego aspektu teorii kultury tegoż, zasadzającego się na kontroli człowieka, dokonującej się poprzez sferę zobiektywizowanych norm, wartości i praktyk. O przenikaniu się kreatywności i kontroli w teorii tak Simmla, jak i Baumana pisał jako o tematyce aporii kultury.

Przechodząc już bezpośrednio do analizy rzeczonych refleksji autora *Filozofii życia*, przywołam jego definicję kultury, pochodzącą z wydanej w 1916 roku pracy o kryzysie tejsze: „Kto mówi o kulturze, musi dla swoich celów ograniczyć wieloznaczność jej pojęcia. Pojmuję ją jako takie dopełnienie duszy, które nie

---

³ Margaret Archer uznała wizję kultury jako „praxis” za jedną z pierwszych nieredukcyjnych teorii kultury na gruncie socjologii. Podała ją jednak krytyce jako przykład „konfliccji centralnej” [Archer 1988: 72–96]. Przeciwwstawiała jej wizję morfogenezy, ufundowanej na założeniu analitycznego dualizmu struktury i sprawstwa.

⁴ W odróżnieniu od „przymiotnikowego” ujęcia kultury jako zbioru cech przypisywanych podmiotowi, a także rozumienia „rzeczownikowego”, to jest zbioru norm i struktur internalizowanych przez jednostkę, koncepcja „czasownikowa” wiąże się z uwydatnianiem kreatywnych, aktywistycznych aspektów działalności człowieka. Nycz zwrócił uwagę na to, że jego rozpoznania w tej materii powstały w podobnym czasie co – w dużej mierze zbieżne z nimi – analizy Tima Ingolda [2014: 527–544], acz były od nich całkowicie niezależne.

dokonywa się z niej samej bezpośrednio, jak dzieje się to w religijnym pogłębieniu, etycznej czystości, pierwotnej twórczości, ale [które] idzie drogą okrężną przez twory duchowo-historycznej pracy gatunkowej: przez naukę i formy życia, sztukę i państwo, zawód i poznawanie świata biegnie droga subiektywnego ducha, którą powraca on do samego siebie jako do czegoś teraz wyższego i bardziej dopełnionego” [Simmel 2007a: 73]. Istotę rozważań Simmela poświęconych kulturze stanowiło zatem zgłębianie dialektycznej zależności pomiędzy „subiektywną duszą” i „zobiektywizowanymi formami”. Te ostatnie rozumiał on jako efekty twórczej działalności człowieka, które w miarę upływu czasu zyskują niezależną od niego formę. Proces, w wyniku którego to się dokonuje, opisywał za pośrednictwem kategorii *Verdichtung*, to jest kondensacji, scalania czy też krystalizacji ludzkiego doświadczenia, prowadzącej w końcu do jego autonomizacji [Frisby, Featherstone 1997: 4, 5]. Simmel wskazywał jednocześnie na to, że „desubiektywizacja” wytworów człowieka jest pierwszym elementem procesu, który kończy się ich „resubiektywizacją”, to jest inkorporacją w sferę ludzkiego doświadczenia. Dzięki temu – jak podkreślał – jednostka może zarówno poruszać się w świecie, jak i dokonywać w nim zmian. „Duch powraca sam do siebie”, jako że jest on przedmiotem oddziaływania rzeczywistości, która sama pozostaje jego tworem. „Jest paradoksem kultury” – pisał Simmel w tekście *Pojęcie i tragedia kultury* [2007a: 32] – że subiektywne życie, które czujemy w jego ciągłym nurcie, i które samo z siebie prze ku swemu wewnętrznemu dopełnieniu, niczego nie zdoła osiągnąć o własnych siłach – patrząc z perspektywy idei kultury – ale za pośrednictwem tych twórców, teraz obcych mu pod względem formy (*formfremd*), krystalizujących się w samowystarczalną izolację”.

Jakkolwiek początkowo Simmel koncentrował się w swej teorii kultury głównie na próbie uchwycenia istoty zjawiska *Verdichtung*, to od początku XX stulecia coraz więcej uwagi poświęcał analizie procesu „kultywacji” (*Kultivierung*). W pracy pt. *O istocie kultury* zdefiniował go w następujący sposób: „Kultywacja zakłada, że istnieje coś, co znajdowało się przed swoim pojawieniem się w stanie niekultywowanym – właśnie w stanie «naturalnym»; i ponadto zakłada, że pojawiająca się wówczas przemiana tego podmiotu skrywała się jakoś w jego naturalnych układach strukturalnych lub siłach popędowych, choć nie mogła być ona realizowana inaczej jak tylko właśnie za sprawą kultury; kultywacja doprowadza swój przedmiot do koniecznego dlań i zakorzenionego we właściwej tendencji jego istoty dopełnienia” [Simmel 2007a: 17]. Kultywacja wiąże się zatem z twórczą aktywnością jednostki. Jest to działanie obliczone na zaprowadzenie zmian w świecie zewnętrznym, które

bez udziału człowieka nie mogłyby znaleźć swojej materializacji. Kładąc na to nacisk, Simmel dał podstawy pod budowanie wizji jednostki i kultury, w których fundamentalne znaczenie przyznaje się kwestii sprawstwa [zob. np.: Ingold 2014: 527–544; Nycz 2017: 63–153]. Nie oznaczało to jednak bynajmniej, by zaprzestał doceniać rolę struktur. Jak wynika to z powyższego cytatu, wskazywał, iż rozwój mający miejsce w ramach „kulturywacji” jest dopełnieniem tego, co skrywa się w „układach strukturalnych lub siłach popędowych”.

Innowacyjność teorii kultury Simmla zasadza się także na roli, jaką przypisał jednostce w zakresie mechanizmu transcendowania istniejącej rzeczywistości. We wstępie do eseju *O karykaturze* przekonywał: „Człowiek urodził się po to, żeby przekraczać granice. [...] Oto szczególna konstelacja ludzkiej natury: wprawdzie świadomi jesteśmy ograniczeń dotyczących naszego charakteru i myślenia, naszych przymiotów i braków, naszej woli i sił, ale zarazem czujemy się zdolni i powołani do tego, by sięgać wzrokiem dalej, wykraczać poza nie” [Simmel 2006: 337]. Immanentną cechą jednostki jest zatem nie tylko kreowanie, ale też relatywizowanie istniejącej rzeczywistości. Simmel przekonywał, że jakkolwiek człowiek funkcjonuje w rzeczywistości poddanej mechanizmowi strukturyzacji – która zresztą jest jego tworem – to owa bynajmniej nie pozbawia go ani wolicjonalności, ani sprawczości. Wręcz przeciwnie, to właśnie świadomość istniejących ograniczeń skłania go do podejmowania wysiłku obliczonego na ich przezwyciężenie. Z drugiej jednakowoż strony Simmel wskazywał na to, że kontestacja nie musi mieć wymiaru autotelicznego, ograniczonego do manifestowania indywidualnej wolności. Często przybiera ona charakter instrumentalny, związany z próbami przekroczenia istniejącej rzeczywistości w celu zespolenia bytu z powinnością. Bunt mający wymiar twórczy prowadzi wtedy do ukonstytuowania nowych „zobiektywizowanych form”. *Eo ipso*, gest odrzucenia jednych granic stanowi fundament do ustanowienia kolejnych. Dobrze ilustruje to poniższy komentarz Andrzeja Przyłębskiego [2007: 499]: „Momentowi transcendencji, charakteryzującej życie [...] odpowiada zatem moment obiektywizacji, krystalizacji, jednym słowem moment formy, uzyskiwania wyrazu, samoprezentacji życia. Transcendowanie się życia znosi opozycję tego, co absolutne, i tego, co relatywne. Znosi przez to kult nieprzezwyciężalnych przeciwieństw. Z jego perspektywy zrozumią się staję, że życie może być zarazem stałe i zmienne, uformowane i formujące, związane i swobodne”.

Podkreślanie przez Simmla aktywistycznej roli jednostek w kształtowaniu i transformowaniu kultury towarzyszyło kładzenie przez niego nacisku na to, że nie jest ona bynajmniej koherentnym zbiorem norm, wartości i praktyk. Twierdził,

że w tworzącej ją sferze „zobiektywizowanych form” jest miejsce na wiele różnorodnych elementów, zaś liczba tychże w społeczeństwie nowoczesnym – w coraz większym stopniu akcentującym znaczenie indywidualnej wolności [Simmel 2007a: 163–176] – ulega stałej multiplikacji. Z drugiej jednakowoż strony autor *Filozofii pieniądza* uniknął pułapek związanych ze zbyt daleko idącym akcentowaniem heterogeniczności i wariabilizmu rzeczywistości kulturowej. Wyraźnie podkreślał rolę tejsze w zakresie kształtowania sposobu myślenia i działania jednostek. Twierdził, że umożliwiała ona koordynację podejmowanych przez nie działań, a także stanowi fundament dla procesu kształtowania ich tożsamości. Wskazywał jednocześnie na to, że w ramach przemian społeczeństwa zachodniego, mających miejsce na przełomie XIX i XX wieku – związanych z coraz większą rolą pieniądza [Simmel 1997a] i kształtowaniem się „mentalności mieszkańców wielkich miast” [Simmel 2006: 114–134] – „zobiektywizowane” formy kultury przybierały zupełnie nową postać. Prace Simmla dotyczące z jednej strony rosnącego znaczenia indywidualizmu, z drugiej zaś kształtowania się nowoczesnych „struktur” zostaną poddane analizie w kolejnej części tekstu. Tu natomiast chciałbym jeszcze zaznaczyć, że dzięki koncentracji na obu tych płaszczyznach udało mu się położyć podwaliny pod koncepcje, w których podkreślanie znaczenia mechanizmu proliferacji wieloznaczności towarzyszy unaocznianiu czynników jej redukcji [zob. Frisby 1992: 155–174].

W powyższych wywodach dążyłem do podkreślenia nieredukcjonistycznego charakteru teorii kultury Simmla. Skoncentrowałem się na tym, że akcentował on zarówno rolę struktur, jak i sprawstwa; wskazywał na rolę jednostek tak w zakresie kreowania rzeczywistości, jak i jej transcendowania; z jednej strony uwydatniał rolę mechanizmów różnicujących, z drugiej zaś czynników zespalających etc. Biorąc pod uwagę współczesną nomenklaturę, można skonstatować, że jego złożona, wielowymiarowa teoria utorowała drogę do szukania złotego środka między „systemowym” i „repertuarowym” ujmowaniem kultury⁵. W XXI wieku wciąż pozostaje ona inspiracją w zakresie sposobu kreślenia dialektycznych związków między owymi biegunami. Co więcej, badacze społeczni odnoszą się do niej, snując refleksje nad naturą bytu ludzkiego, istotą twórczego działania czy też dynamiką współczesnego świata.

---

⁵ W bardzo ciekawym porównaniu Stephen Vaisey [2010] wskazał na to, że starania podejmowane na gruncie teorii kultury przypominają wysiłki, jakie przedstawiciele nauk ścisłych prowadzący badania nad naturą światła napotkali po uświadomieniu sobie, że ma ono zarówno falową, jak i korpuskularną naturę.

„Mówi pan o sednie rzeczy i o tym, że ono musiałoby rozstrzygnąć? Sedno rzeczy? Ależ od kiedy żyje pan w końcu tego stulecia? Czy wciąż jeszcze nie zdaje pan sobie sprawy, że sedno rzeczy jest właśnie tym, co najbardziej nieistotne?”

Georg Simmel [2004: 367]⁶

GEORG SIMMEL JAKO TEORETYK KULTURY (PO)NOWOCZESNEJ

David Frisby i Mike Featherstone [1997: 6:7] zwrócili uwagę na to, że jakkolwiek Simmel napisał wiele teoretycznych rozpraw poświęconych kulturze, to jego celem nie było stworzenie syntetycznej nauki zajmującej się jej badaniem (*Kulturwissenschaft*). W zróżnicowanym diapazone jego tekstów dotyczących tej tematyki miejsce centralne zajęła natomiast próba uchwycenia istoty transformacji rzeczywistości kulturowej okresu nowoczesności. Refleksje te objęły zarówno sferę, którą dziś określamy mianem socjologii życia codziennego [Simmel 2006], jak i system ekonomiczny, polityczny, prawny oraz religijny [Simmel 1997a; 2007: 53–81; 1997b: 259–262; 1997c: 275–288]. Tak z uwagi na rozpiętość, jak i innowacyjność tych analiz są one dziś bardzo często przywoływane przez badaczy społecznych. W niniejszej części artykułu pokażę to na przykładzie prac Simmela dotyczących fragmentaryzacji i indywidualizacji kultury oraz coraz większego znaczenia konsumpcjonizmu. Wybrałem je z uwagi na to, że wielokrotnie wracał do nich w swej twórczości, a ponadto w ich świetle omawiał wiele innych zagadnień związanych z istotą nowoczesności. Unaoczniję też, że wywody te stanowią cenną ramę analityczną dla refleksji na temat społeczeństwa współczesnego.

Gdyby chciał przywołać fundamentalne dla socjologii Simmela rozróżnienie na „formę” i „treść” [Simmel 2005], można by stwierdzić, że sposób, w jaki prowadził on swe analizy poświęcone kulturze okresu nowoczesności, pozostawał zbieżny z charakterem przedstawianych przez niego refleksji. Jego prace przybierały najczęściej formę esejów, w których starał się – jak w soczewce – uchwycić istotę danego zjawiska, a zarazem poddać je analizie w szerszym kontekście ówczesnych przekształceń [zob. Tokarzewska 2008: 65–90; 2006: 133–143; Czakon 2013: 27–42]. Wybór takiego sposobu przedstawiania myśli – określony przez Davida Frisby’ego [1991] mianem „socjologicznego impresjonizmu” – motywowany był bardzo różnymi czynnikami, w tym wzmiankowaną już wcześniej mnogością zainteresowań socjologa. „Najważniejsze wydaje się

⁶ Cytat ten podaję w tłumaczeniu Moniki Tokarzewskiej, która przywołała go w tekście *Narracja i gnienie oka. O miniaturze filozoficznej Georga Simmela „Žaden Poeta”* [2005: 146].

jednak w tym kontekście” – pisał Jerzy Szacki [2003: 449] – „obsesyjne wręcz przekonanie Simmla, iż rzeczywistość jest nieskończenie zmienna i kalejdoskopowa, i nieuchwytna inaczej niż we fragmentach. W rozsypce jest zarówno współczesne społeczeństwo, jak i osobowość jednostki”. W istocie, *signum specificum* twórczości autora *Filozofii pieniądza* stanowił namysł nad procesem rozpadu uniwersum symbolicznego właściwego epoce przednowoczesnej. Na wielu przykładach analizował proces porzucania zwyczajów i praktyk kultywowanych w poprzednich pokoleniach, a jednocześnie też rozwijania nowych form uspołecznienia, konstytuujących się w ramach cywilizacji przemysłowej. Zwracał uwagę na postępującą pluralizację sfery aksjologicznej, wzrastające znaczenie indywidualizmu, multiplikację bodźców docierających do jednostek, ciągłą akcelerację zachodzących zmian etc. [Simmel 1997a; 2006; 2007a; 2007b]. Godzi się tu przywołać choćby fragment z *Mentalności wielkich miast* [2006: 115]: „[...] natłok szybko zmieniających się obrazów, nieciągłość i zróżnicowanie doznań jednocześnie bombardujących świadomość, nieoczekiwane wrażenia. Takie właśnie warunki psychologiczne stwarza wielkie miasto, takich bowiem wrażeń dostarcza nam każde przejście przez ulicę, obserwacja tempa i różnorodności życia gospodarczego, zawodowego, społecznego”.

Przekonania Simmla na temat istoty współczesnej mu rzeczywistości kulturowej były paralelne z jego – przywołanymi w pierwszej części tekstu – teoretycznymi rozpoznaniem poświęconymi kulturze. Podkreślanie „repertuarowych”, procesualnych czy też „czasownikowych” własności teje towarzyszyły obserwacje dotyczące fragmentaryczności, heterogeniczności oraz kontyngencji kondycji nowoczesnej. Co więcej, podczas gdy jego analizy z zakresu teorii kultury można uznać za prefigurację rozwiązań przyjmowanych kilka dekad później, wiele z jego socjologicznych refleksji dotyczących kluczowej dla niniejszych rozważań kategorii także stanowi dobrą ramę analityczną dla badania dzisiejszych uwarunkowań. Zygmunt Bauman [1995: 33] tak wypowiedział się w tej materii: „[...] rzeczywistość ukazywała się w pismach Simmla jako zbiór odłamków życia i okruszków informacji. [...] Dziś widać, że «pokawałkowane» analizy Simmla przykrojone były na miarę kondycji ludzkiej, której Simmel, w odróżnieniu od wielu kolegów, domyślał się za fasadą całościujących ambicji administratorów, tej kondycji, która dziś wyłoniła się spod gruzów niespełnionych marzeń inżynierskich w całej swej rozchełstanej, fragmentarycznej, epizodycznej prawdzie – i została za taką uznana. [...] Chwałę przyznano Simmlowi pośmiertnie, gdy doświadczenie powszechne doszłusowało do jego intuicji”. Sam Bauman – podobnie jak wielu innych intelektualistów [Frisby 1992: 155–174;

Beck, Giddens, Lash 2009; Magala 1999] – w znaczącym stopniu inspirował się socjologią kultury Simmla w swych pracach poświęconych kondycji ponowoczesnej [Bauman 2000] i płynnonowoczesnej [2006]. Podobnie jak Simmel – i po części na jego wzór – nadał ponadto znacznej części swych prac formę esejów, których fragmentaryczna forma miała odzwierciedlać charakter przemian świata współczesnego. We wstępie do książki *Razem osobno* stwierdził następująco [2005: 6]: „Mogę liczyć najwyżej na portretową składankę, niejednorodny obraz zawierający równie wiele luk i miejsc pustych, co wypełnionych kolorem fragmentów. Lecz nawet tak pomyślana kompozycja będzie nie dokończonym zadaniem, które dopełnić mogą jedynie czytelnicy”.

Wymiarem sfragmentaryzowania rzeczywistości kulturowej, któremu Simmel poświęcił szczególnie dużo uwagi, była indywidualizacja [Simmel 2007a: 163–177; 2006: 114–134; 1971]. Trzeba przy tym zaznaczyć, że wyróżniał on dwie postacie tego procesu: „ilościową” – charakterystyczną dla doby oświecenia⁷, a także „jakościową” – która zaczęła wyłaniać się w wieku XIX. Dla pierwszej z nich kategorią nadrzędną była równość, natomiast istotę drugiej stanowiła różnorodność. Właściwe indywidualizmowi „ilościowemu” dążenie do uwolnienia człowieka z więzów społecznych, ekonomicznych i religijnych w jego „jakościowym” wymiarze zostało przesłonięte przez akcentowanie niepowtarzalności. *Ergo*, oświeceniowa wizja jednostek zespolonych powszechnym prawem i harmonią interesów ustępowała dążeniu do autentyczności i samorealizacji. Oceniając prowadzone przez niemieckiego badacza analizy z punktu widzenia dzisiejszej socjologii, Marta Olcoń-Kubicka napisała [2009: 20, 21]: „Prace Simmla [...] są niezwykle inspirujące, ponieważ pokazują kierunek rozwoju nowoczesnej indywidualizacji, a także wymiary, w których można analizować to zjawisko. Po pierwsze, będzie to rozwój jednostkowej autonomii; po drugie, różnicowanie się pod względem stylu życia – dyferencjacja; następnie, dążenie do autentyczności (jako pochodna chęci odróżniania się od innych); z kolei naturalną konsekwencją poszukiwania autentyczności będzie zwrot ku samemu sobie, czyli rozwój refleksyjności”. W istocie, refleksje Simmla na temat rozwoju indywidualizacji nie mają wyłącznie wymiaru historycznego. Uchwycił on w załączkowej formie istotę zjawiska, które kilka dekad później przybrało zupełnie nowy wymiar [Jacyno 2007]. Warto jednak przy tym zaakcentować istotną różnicę. W czasie, gdy

⁷ Simmel pisał [2007a: 171]: „W koniecznej reakcji na panujący ustrój społeczeństwa powstało w XVIII stuleciu pojęcie indywidualności, którego nie można wyrazić trafniej i logiczniej niż za pomocą tak nielogicznego w sobie ideału wolności i równości. Była to epoka, w której odczuwano, że indywidualne moce trwają w skrajnie niemożliwej do zniesienia sprzeczności do ich społecznych i historycznych więzów oraz kształtów”.

autor *Filozofii pieniądza* spisywał swe rozpoznania, dążenie do akcentowania odrębności pozostawało wyborem jednostki, i to w zasadniczy sposób zależnym od miejsca, jakie zajmowała ona w strukturze klasowej. Począwszy od drugiej połowy XX wieku stało się natomiast jej obowiązkiem, a zarazem naczelną zasadą organizującą życie społeczne [Bokszański 2007; Olcoń-Kubicka 2009].

Analizy przedstawione w pierwszej części tego tekstu, dotyczące zachowywania przez Simmla w jego teorii kultury równowagi między strukturą a sprawstwem, znajdują także swoje odzwierciedlenie w jego refleksjach dotyczących indywidualizmu. Otóż obok kreślenia czynników odpowiedzialnych za rozwój tegoż przedstawił on też liczne jego ograniczenia. Poddał między innymi analizie takie własności porządku kapitalistycznego, jak: podporządkowanie procedurom, rutynizacja zachowań, a także synchronizacja podejmowanych działań. W pracy *Mentalność mieszkańców wielkich miast* skonstatował [2006: 120]: „Punktualność, wyrachowanie, dokładność, jaką życiu wielkomiejskiemu narzuca jego złożoność i zasięg, nie tylko wiąże się najściślej z cechującą je gospodarką pieniężną i intelektualizmem, ale siłą rzeczy zabarwia także treść życia i sprzyja wykluczeniu owych irracjonalnych, instynktownych, autonomicznych impulsów, które chciałyby własnowolnie kształtować formę życia – zamiast przyjmować ją z zewnątrz w postaci powszechnego, precyzyjnego schematu”. Wśród innych barier rozwoju indywidualizmu Simmel wskazał na wewnętrzną sprzeczność z nim związaną. Polega ona na tym, że starania mające na celu poszerzenie jego zakresu prowadzą nierzadko do umacniania tendencji przeciwstawnych. Zasadzają się one na poddawaniu się przez jednostki stylom, modom i trendom, dynamicznie rozwijającym się w społeczeństwie kapitalistycznym [Simmel 2007a: 177–184; 1980: 180–212; zob. Dowgiałło 2015]. Jak trafnie pisała Dominika Czakon [2013: 39], „Istotą stylu jest [...] zdaniem Simmla, odciążenie i odsłonięcie osobowości. Styl odwołuje się do tego, co ogólne, tworzy pewne prawidła, wywołując w ten sposób poczucie pewności i stabilności u odbiorcy. Stylizowany przedmiot jest łatwo akceptowalny, gdyż przemawia do zakotwiczonych w człowieku kategorii, które wykraczają poza jego indywidualność”. Można zatem wyraźnie stwierdzić, że w zgodzie ze współczesnymi analizami zjawiska indywidualizmu Simmel silnie akcentował to, że jednostki chcące zachować pełniejszy zakres swej autonomii muszą uczynić to przedmiotem świadomych zabiegów [Bauman 2008].

Tak kwestia fragmentacji rzeczywistości kulturowej, jak i postępującej indywidualizacji były ściśle związane z kolejną płaszczyzną analiz niemieckiego socjologa, często przywoływaną na gruncie współczesnej socjologii – to jest przedstawioną w jego *opus magnum* [1997a] i wielu innych tekstach [Simmel

2007a: 149–153; 2006: 3–8] problematyką roli i znaczenia pieniądza. Refleksje dotyczące tej materii warto rozpocząć od przypomnienia, że Simmel nie uważał bynajmniej rzeczonoego artykułu wyłącznie za środek wymiany. Twierdził, że ma on wyjątkowe znaczenie dla sposobu uspołecznienia w ramach kondycji nowoczesnej. „[...] można go przyrównać do krwi” – pisał [1997a: 443] – „której stały obieg uruchamia wszystkie członki i odżywiając je wszystkie jednakowo, powoduje jedność ich funkcji”. Simmel przekonywał, że tak sfera aksjologii, jak i relacji międzyludzkich pozostają w coraz większym stopniu zapośredniczone w sferze wartości materialnych. Pieniądz staje się bowiem uniwersalną miarą, przez pryzmat której postrzega się nie tylko wartość nabywanych towarów, ale także innych ludzi. Dużo uwagi poświęcał także temu, że świat społeczny, pozostając pod dominującym wpływem mechanizmów rynkowych, odznacza się stale rosnącą dynamiką. Jest zmienną, płynną, a przy tym bardzo złożoną siecią relacji, która oplata stopniowo cały świat. Co więcej, przekonywał, że owa w miarę upływu czasu zawłaszcza, czy też włącza w swoją logikę, wszelkie obszary ludzkiej aktywności. O powodach tego procesu pisał: [1997a: 443] „Tym, co pozwala kulturze rzeczy stać się potęgą dominującą nad jednostką ludzką, jest jedność i autonomiczna zamkniętość, która cechuje tę kulturę w czasach nowożytnych. Produkcja, z jej techniką i rezultatami, wydaje się być kosmosem kierującym się stałymi, jak gdyby logicznymi prawidłowościami, przeciwstawiającymi się ludzkiej jednostce tak, jak los przeciwstawia się niestałości i nieregularności naszej woli”.

Przywołane tu wywody Simmla poświęcone znaczeniu pieniądza są po dzień dzisiejszy przedmiotem drobiazgowych analiz intelektualistów [zob. np.: Karalus 2018: 429–445; Kuźniar 2018: 447–461; Markowska 2018: 485–498; Harrington, Kemple 2012: 7–25; Bauman 2009]. Podkreśla się w nich, że niemiecki socjolog nie ma wyłącznie statusu „klasyka” w tej materii, bowiem wiele ze współczesnych konsekwencji dominacji mechanizmów rynkowych świetnie nadaje się do analizy w perspektywie prowadzonych przez niego refleksji. Można tu wskazać choćby na badania sposobu uwikłania relacji rodzinnych i intymnych w materialność [Schmidt, Mizielińska, Stasińska i in. 2018: 11–39], czy też refleksje nad rolą pieniądza w przekształcaniu sfery ludzkich namiętności [Markowska 2018: 485–498]. Odwołania do omawianego tu wymiaru myśli Simmla mają także miejsce w ramach krytyki kultury konsumpcyjnej [Bauman 2009]. Jego prace są cenną inspiracją w zakresie zgłębiania mechanizmów merkantylizacji życia społecznego, a także analizy paradoksów wolności jednostkowej, która – jak już

wcześniej pisałem – z jednej strony wydaje się być szeroka jak nigdy wcześniej, z drugiej zaś pozostaje włączona w logikę systemu pieniężnego i rynku.

Kończąc rozważania przedstawione w tej części artykułu, odwołam się jeszcze raz do przywołanego na jej początku komentarza do prac autora *Filozofii pieniądza* autorstwa Frisby’ego i Featherstone’a. Pisali oni [1997: 7]: „[...] analizy kulturowe i diagnozy Simmla przenikają poczucie doniosłości chwili obecnej, które znajduje odzwierciedlenie w kreśleniu napięć między zerwaniem z przeszłością, do której nie możemy już powrócić, teraźniejszością pozostającą w stanie kryzysu, a także przyszłością oferującą niepewne rozwiązania”. Zarysowana w tych słowach specyfika temporalności stanowiła kontekst dla prowadzonych przez Simmla analiz procesów fragmentaryzacji kulturowej, rosnącego znaczenia indywidualizacji oraz kultury konsumpcyjnej. Jak starałem się powyżej dowieść, jego rozpoznania dotyczące tej materii zdecydowanie wyprzedziły swoją epokę. Podkreślałem jednak też, że równowaga, jaką zachował w swych teoretycznych rozpoznaniach poświęconych relacji między „repertuarowym” i „systemowym” spojrzeniem na kulturę, znalazła swoje odzwierciedlenie w jego socjologicznych obserwacjach kondycji współczesnej. Wyrażało się to między innymi w unaocznianiu znaczenia procesów zapewniających powtarzalność i regularność życia społecznego, a także w podkreślaniu znaczenia struktur i instytucji w tworzeniu rzeczywistości kulturowej. Chciałbym w tym kontekście skonkludować, że wzmiankowany balans w prowadzeniu analiz jest najpewniej jednym z czynników odpowiedzialnych za to, że współcześnie, gdy okres fascynacji myślą ponowoczesną przeminął, jego prace nie przestają inspirować refleksji w naukach społecznych, a – wręcz przeciwnie – siła ich oddziaływania zdaje się być coraz większa.

„Simmel daje do zrozumienia, że mamy do czynienia z ciągłym procesem życia, wobec którego wszelka dualność, wszelkie rozdwojenie jest pochodną. Życie kroczy naprzód i przekracza wszelką prowizoryczną granicę.”

Stanisław Borzym [2007: 9]

ZAKOŃCZENIE

W niniejszym artykule skoncentrowałem się na analizie dwóch wzajemnie przenikających się płaszczyzn myśli społecznej Georga Simmla: teorii i socjologii kultury. W obu tych przypadkach dążyłem do podkreślenia nowatorstwa przyjętych przez niego rozwiązań, wskazując jednocześnie na to, że taka ich postać znajduje odzwierciedlenie w nawiązywaniu do nich przez badaczy spo-

lecznych tworzących stulecie później. W zakresie jego refleksji poświęconych istocie i naturze kultury uwypukliłem przede wszystkim nieredukcjonistyczny charakter tychże. Wskazałem na to, że Simmel starał się zachować równowagę między kładzeniem nacisku na problematykę „struktur i sprawstwa”, co stało się przedmiotem wzmoczonej refleksji w naukach społecznych dopiero kilka dekad później. Odnosząc się do jego analiz nowoczesności, uwydatniłem natomiast to, że wiele z nich pozostaje relewantnymi względem kondycji współczesnej. Zwróciłem w tym względzie uwagę na kwestie związane z pluralizacją uniwersum symbolicznego, paradoksami indywidualnej wolności oraz zawłaszczaniem sfery społecznej przez mechanizmy rynkowe i kulturę konsumpcyjną. Wydaje się przy tym, że tak w zakresie teorii, jak i socjologii kultury twórczość Simmla pozostanie niezwykle ważnym źródłem inspiracji. Istotne znaczenie będą miały między innymi jego wywody poświęcone naturze ludzkiego działania, świetnie wpisujące się we współczesne teoretyczne debaty poświęcone kulturze [Ingold 2014: 527–544; Nycz 2017: 63–153; Swidler 1986: 273–286; Bauman 2011]. Z drugiej strony fakt systematycznego wzrostu znaczenia „mocnych tożsamości” – przejawiający się między innymi w rozwoju ruchów nacjonalistycznych i poglądów populistycznych [Eriksen 2013: 244–247; Griswold 2013: 78–81] – rodzi konieczność ponownego skierowania uwagi na problematykę struktur. Rozwiązania zaproponowane przez Simmla w zakresie relacji między tymi dwiema kategoriami wydają się mieć bardzo duże znaczenie dla wzmiankowanych poszukiwań. Mogą przyczynić się nie tylko do wskazania sposobów powiązania dzisiejszych struktur i sprawstwa, ale też do ukonstytuowania na tej bazie nowych, innowacyjnych rozwiązań w zakresie badania kultury.

BIBLIOGRAFIA

- Alexander Jeffrey C. 2010. *Znaczenia społeczne. Studia z socjologii kulturowej*. Kraków: Nomos.
- Archer Margaret. 1992. *Culture and agency. The place of culture in social theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer Margaret. 1995. *Realist social theory. The morphogenetic approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer Margaret. 2013. *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*. Kraków: Nomos.
- Bauman Zygmunt. 1995. Freud, Kafka, Simmel. Próba hermeneutyki socjologicznej. W: *Pojednanie tożsamości z różnicą?*, E. Rewers (red.), 19–44. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Bauman Zygmunt. 2000. *Ponowoczesność jako źródło cierpień*. Warszawa: Sic!
- Bauman Zygmunt. 2005. *Razem, osobno*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman Zygmunt. 2006. *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman Zygmunt. 2007. *Płynne życie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

- Bauman Zygmunt.** 2008. *Zindywidualizowane społeczeństwo*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bauman Zygmunt.** 2009. *Konsumowanie życia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bauman Zygmunt.** 2011. *Kultura w płynnej nowoczesności*. Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny.
- Bauman Zygmunt.** 2012. *Kultura jako praxis*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Beck Ulrich, Giddens Anthony, Scott Lash.** 2009. *Modernizacja refleksyjna. Polityka, tradycja i estetyka w porządku społecznym nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bokszański Zbigniew.** 2007. *Indywidualizm a zmiana społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bonnell Vistoria E., Lynn Hunt.** 1999. *Beyond the cultural turn. New directions in the study of society and culture*. Berkeley-Los Angeles: University of California Press.
- Borzys Stanisław.** 2007. Wstęp. W: *Filozofia życia: cztery rozdziały metafizyczne*, G. Simmel, 7–14. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Czakon Dominika.** 2013. „Sztuka w eseistycznym ujęciu Georga Simmla – próba syntezy”. *Estetyka i Krytyka* 2: 27–42.
- Dowgiallo Bogna.** 2015. *Ubiieranie się jako forma uspołecznienia. O aktualności koncepcji mody Georga Simmla*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Elder-Vass Dave.** 2010. *The causal power of social structures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eriksen Thomas Hylland.** 2013. *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Friedland Roger, John Mohr.** 2004. *Matters of culture. Cultural sociology in practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frisby David.** 1991. *Sociological impressionism. A reassessment of Georg Simmel's social theory*. London-New York: Routledge.
- Frisby David.** 1992. *Simmel and since. Essays on Georg Simmel's social theory*. London-New York: Routledge.
- Frisby David, Mike Featherstone** (eds.). 1997. *Simmel on culture. Selected writings*. London-Thousand Oaks-New Dehli: Sage.
- Frischeisen-Köhler Max.** 1919. „Georg Simmel”. *Kant Studien* 24: 1–52.
- Griswold Wendy.** 2013. *Socjologia kultury. Kultury i społeczeństwa w zmieniającym się świecie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Harrington Austin, Thomas M. Kemple.** 2012. „Georg Simmel's 'Sociological Metaphysics': Money, sociality, and precarious life”. *Theory, Culture and Society* 7–8: 7–25.
- Ingold Tim.** 2014. „Człowieczyść” to czasownik. W: *Colloquia Anthropologica. Problemy współczesnej antropologii społecznej*, M. Buchowski, A. Bentkowski (red.), 527–544. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Jacyno Małgorzata.** 2007. *Kultura indywidualizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Karalus Andrzej.** 2018. „Georg Simmel's *The Philosophy of Money* and the modernization paradigm”. *Polish Sociological Review* 4: 429–455.
- Kucner Andrzej.** 2011. „Między życiem a jego formą: Georga Simmla filozofia kultury”. *Humanistyka i Przyrodznawstwo* 17: 123–139.
- Kuźniarz Bartosz.** 2018. „Simmel and the posthuman: Money as the good of bad infinity”. *Polish Sociological Review* 4: 447–461.

- Magala Sławomir.** 1980. *Simmel*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Magala Sławomir.** 1999. *Między giełdą a śmietnikiem: eseje simmlowskie*. Gdańsk: Słowo/obraz terytoria.
- Markowska Barbara.** 2018. „Homo libidinous and the economy of desire: Rereading Simmel’s ‘The Philosophy of Money’ after Freud”. *Polish Sociological Review* 4: 485–498.
- Mrozowicki Adam, Olga Nowaczyk, Irena Szlachcicowa** (red.). 2013. *Sprawstwo. Teorie, metody, badania empiryczne w naukach społecznych*. Kraków: Nomos.
- Nycz Ryszard.** 2017. *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*. Warszawa: Wydawnictwo IBL PAN.
- Olcoń-Kubicka Marta.** 2009. *Indywidualizacja a nowe formy wspólnotowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Patterson Orlando.** 2014. “Making sense of culture”. *The Annual Review of Sociology* 40: 1–30.
- Pawliszczak Piotr.** 2011. „Kultura jako zasoby i ograniczenia działań społecznych. Zwrot kulturowy w socjologii kultury”. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica* 10/11: 36–51.
- Przyłębski Andrzej.** 1997. Posłowie. W: *Filozofia kultury: wybór esejów*. G. Simmel, 489–507. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Schmidt Filip, Joanna Mizielińska, Agata Stasińska i inni.** 2018. „W stronę socjologii pary: propozycja paradygmatu teoretyczno-badawczego”. *Studia Socjologiczne* 3: 11–39.
- Sewell William H. Jr.** 1999. The Concepts(s) of culture. In: *Beyond the cultural turn: New directions in the study of culture and society*, V.E. Bonnell, L. Hunt (eds.), 35–61. Berkeley, CA: University of California Press.
- Sewell William H. Jr.** 2005. *Logics of history. Social theory and social transformation*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Simmel Georg.** 1971. *On individuality and social forms*. Chicago-London: University of Chicago Press.
- Simmel Georg.** 1980. Filozofia mody. W: *Simmel, S. Magala* (red.), 180–212. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Simmel Georg.** 1997a. *Filozofia pieniądza*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Simmel Georg.** 1997b. *Infelices Possidentes!* (Unhappy Dwellers). In: *Simmel on culture. Selected writings*, D. Frisby, M. Featherstone (eds.), 259–262. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage.
- Simmel Georg.** 1997c. On the sociology of religion. In: *Simmel on culture. Selected writings*, D. Frisby, M. Featherstone (eds.), 275–288. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage.
- Simmel Georg.** 2004. *Miszellen, Glossen, Stellungnahmen, Umfrageantworten, Leserbriefe, Diskussionsbeiträge 1889–1918. Anonyme und pseudonyme Veröffentlichungen 1888–1920*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Simmel Georg.** 2005. *Socjologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Simmel Georg.** 2006. *Most i drzwi*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Simmel Georg.** 2007a. *Filozofia kultury: wybór esejów*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Simmel Georg.** 2007b. *Filozofia życia: cztery rozdziały metafizyczne*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Small Albion W.** 1924. “Individuum und Gemeinschaft”. *American Journal of Sociology* 31: 87–89.
- Swidler Ann.** 1986. “Culture in action: symbols and strategies”. *American Sociological Review* 51: 273–286.

- Swidler Ann.** 2001. *Talk of love. How culture matters.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Szacki Jerzy.** 2003. *Historia myśli socjologicznej. Wydanie nowe.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tokarzewska Monika.** 2005. „Narracja i mgnienie oka. O miniaturze filozoficznej Georga Simmla *Žaden poeta*”. *Sztuka i Filozofia* 27: 131–146.
- Tokarzewska Monika.** 2006. „Eseje Simmla i ich przekłady”. *Studia Socjologiczne* 3: 133–143.
- Tokarzewska Monika.** 2008. „Georg Simmel o tajemnicy”. *Studia Socjologiczne* 2: 65–90.
- Wagner Roy.** 1975. *The invention of culture.* Chicago-London: University of Chicago Press.
- Vaisey Stephen.** 2010. *From contradiction to coherence: Theory-building in the society of culture.* <http://www.stephenvaisey.com/documents/asacontradictiontocoherence.pdf> [dostęp: 31.12.2018].

Dariusz Brzeziński

GEORG SIMMEL'S SOCIAL THOUGHT IN THE CONTEXTS OF CONTEMPORARY THEORY AND SOCIOLOGY OF CULTURE

Abstract

Georg Simmel's reflections on culture are very often invoked in the contemporary social sciences and humanities. Many of his thoughts are considered to be exceptionally innovative, and even prophetic towards analyses that have been developing since the end of the 20th century. Taking this into consideration, in this article I compare Simmel's works with contemporary papers on the theory and sociology of culture. In the first part of the article, I draw attention to the way in which Simmel's reflections on such topics as: the relationship between objective and subjective culture and transcendence as an immanent feature of an individual resemble current debates devoted to the relationship between structure and agency. In the second part, I refer to Simmel's analyses of the fragmentation and individualization of culture and the growing importance of consumerism in social life. I emphasise that they may be used as an analytic frame for reflections on contemporary culture. In the closing part, I include – along with the summary – more general reflections on the importance of Simmel's thoughts in coping with the challenges facing the theory and sociology of culture in the 21st century.

Keywords: Georg Simmel, theory of culture, sociology of culture, structure, agency, (post)modernity, fragmentation, individualism, consumerism